

ПРЕГЛЕД / ОБЗОРИ И РЕЦЕНЗИИ / SURVEY AND BOOK REVIEWS

Ванда Стемняк-Минчева (Краков, Полша)

IN MEMORIAM ПРОФ. ЙЕЖИ РУСЕК

На 15 февруари 2015 г. почина изтъкнатият славист и българист проф. Йежи Русек – учител, приятел и колега на много палеослависти и българисти не само в Полша и България, но и в други страни. С кончината на Й. Русек загубихме един изключителен човек, изследовател на българския език и приятел на България.

Роден на 9 октомври 1930 г. в Рушча Долна, близо до Сандомиеж, Й. Русек свързва своя научен и личен живот с Краков, където през 1955 г. завършва славянска филология (специалност „Българистика“) в Ягелонския университет. Още като студент той проявява научни интереси към славянските езици и след завършването на университета е назначен като младши асистент в Катедрата по славянски езици.

Научните интереси на Й. Русек се концентрират в пет области: словообразуване, славянска лексикология, история на езика, историческа лексикология и кирилметодиевистика. Първите му научни изследвания са насочени към южнославянското езикознание и славян-

ската лексика, което е отразено в магистърската му работа „*Ze studiów nad nazwami czynności w języku bułgarskim i macedońskim*“. Това изследване дава началото на редица статии върху славянската лексика и словообразуване, които заемат много важно място в неговата изследователска работа през целия му творчески път.

По-късно Й. Русек насочва вниманието си към историята на българския език и започва да изследва българските писмени паметници. Този интерес към старите български текстове е отразен в редица статии, в които са описани първите прояви на аналитизма и на балканските черти като разпадане на склонитбената система, удвояване на допълнението, употребата на предложни конструкции. Интересува се също и от развитието на глаголните времена, промените при причастията, както и от местоименните форми. С историята на българския език е свързана и докторската му дисертация „*Deklinacja i użycie przypadków w Triodzie Chłudowa. Studium nad rozwojem analityzmu w*

języku bułgarskim“, която той защитава през 1963 г. В тази студия са описани промените в склонитбената система и иновациите при другите граматични категории, отразени в Хлудовия триод. Високо оценена, докторската дисертация излиза като книга през 1964 г.

Важно място в изследванията на Й. Русек заема българската историческа лексикология, областта, в която той е общопризнат като ненадминат специалист с най-значими научни приноси в проучването на старата и съвременната лексика. Върху тази проблематика той пише много статии, публикувани в престижни научни списания. Проблемите на българската историческа лексикология са представени в книгата „Studia z historii słownictwa bułgarskiego“, с която той се хабилитира за доктор през 1983 г. Шест години по-късно е назначен за извънреден професор, а от 1996 г. – за редовен професор в Катедрата по славянски езици на Ягелонския университет.

Работата с писмените паметници от старобългарския и среднобългарския период, в които краковският славист търси нови, дотогава неописани думи, има голямо значение за установяване на тяхната хронология. Той описва новооткритите думи, понякога като отделни лексикални единици, а често пъти като семантични групи (например части на човешкото тяло, роднинска терминология, имена на животни). Хабилитационният труд на Й. Русек е много важен и ценен извор за някои български думи, за чиято история и етимология в сравнителен, общославянски контекст не е писал никой преди него. Книгата се радва на голяма популярност сред полските студенти българисти, изучаващи историята на българския език.

Изворите, които служат на Й. Русек при този тип издирвания, са писмените паметници, съхранявани в българските книгохранилища. По време на всеки

свой престой в България той е редовен посетител на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, където се чувства много добре сред своите колеги старобългаристи и където има възможност да използва ръкописите – източник на интересуващата го лексика. На търсенето на отделни думи, които в дадения момент го занимават, професорът отделя всяка свободна минута. Чете среднобългарските триоди, патерици, сборници. Анализира и описва езика на Патриарх Евтимий и неговите последователи, интересува се от езика на другите среднобългарски книжовни средища и техните представители. Благодарение на Й. Русек са открити думи, които се появяват за първи път през среднобългарския период. Също така негово откритие са някои прабългарски думи, запазени в същите среднобългарски паметници (например *коморогъ*, *яригъ*, *коръмъ*, *бубрегъ*).

Големи са и заслугите на Й. Русек в областта на кирилometодиевистиката. Проучванията му върху езика на Кирил и Методий от най-стария период до по-късните му редакции допринасят много за развитието на палеославистичната наука. Неговите разработки показват колко задълбочен и прецизен е в своите издирвания, които като краен резултат документират нови, важни явления от периода на старобългарския и среднобългарския език. Той изследва значими за палеославистичната наука въпроси, изискващи задълбочени и комплексни проучвания. Интересни и приносни са неговите изследвания за Триода, Паримейника и специално за Патерика и за участието на Методий в превода му. Особено внимание обръща на Кирило-Методиевото наследство в българския език, засвидетелствано в християнската терминология. Ценни са и неговите разработки за съществуването на българската редакция на „Повест за Акир Премъдри“.

Трудовете на Й. Русек обхващат около 300 публикации¹, сред които повечето са научни статии, свързани с посочените тематични области. Статиите са много, отпечатани са в различни научни, езиковедски или палеославистични списания. Събрани на едно място с пълна библиография на трудовете му, те ще илюстрират неговите постижения в славянското езикознание². Й. Русек е автор и на три книги, двете от които бяха вече споменати: книгата за Хлудовия триод и великолепната студия върху историята на българската лексика. През 1996 г. Й. Русек издава още една книга, посветена на историята на названията на някои професии при славяните. (*Dzieje nazw zawodów w językach słowiańskich*). Представената в книгата лексика не е ограничена само до българския език, а е показана в по-широк план, на фона както на другите южнославянски езици, също така и в съпоставка със западнославянските и източнославянските езици. Начинът, по който са описани названията на отделните професии, съпроводени от етимологическите справки, с примери от отделните езици и диалекти, показва майсторския подход на професора към любимата му лексика.

Й. Русек има заслуги и като редактор на почти 20 книги. По негова инициатива и под негово ръководство излиза алманахът „*Od Wisły do Maricy*“,

¹ Списък на 209 публикации (плюс 21 под печат) е публикуван в „Юбилеен том по случай 70-годишнината на проф. Йежи Русек“ през 2000 г., вж. *Szkroviște słowskie. Studia slawistyczne ofiarowane Profesorowi Jerzemu Ruskowi na 70. Urodziny*. Pod red. W. Stępniaк-Minczewej i W. Borysia. Kraków, 2000.

² Такъв том, подготвян от Е. Солак, предстои да излезе в близко време в Краков.

в който публикуват полски и български учени, а тематично сборниците са свързани с Полша и България. Той е член на редакционните колегии на „*Rocznik Slawistyczny*“, „*Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*“, „*Prace Komisji Słowianoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie*“, „*Monografie Slawistyczne*“.

Й. Русек намира също време да популяризира краковската славистика, и поспециално българистиката. Автор е на няколко разработки, в които можем да прочетем за зараждането на краковската славистика в края на XIX и началото на XX в., за първите краковски българисти, за известните български учени, свързани с Краков, а също така и за видните полски учени слависти: Ян Бодуен де Куртене, Антони Калина, Франтишек Славски, Кажимеж Нич, Миечислав Малецки, Любомир Андрейчин, Иван Лекков, Кирил Мирчев, Куйо Куев, Светомир Иванчев, Максим Младенов и др.

До пенсионирането си през 2001 г. Й. Русек е свързан предимно с Ягелонския университет и с Института по славянски филологии, в който дълги години е ръководител на Катедрата по български език, заместник-директор на Института (1974–1981, 1991–1993), дългогодишен заместник-декан и декан на Филологическия факултет (1969–1971, 1971–1978). През 80-те години известно време работи при славистите в Соновец, където преподава сравнителна граматика на славянските езици и старобългарски език. От 1987 до 1991 г. ръководи отдел Стари славянски езици и литератури към Полската академия на науките. Вече като пенсионер, от 2003 до 2011 г. той е поканен да преподава история на руския книжовен език и старобългарски език във Висшето училище за управление на маркетинга и за чужди езици (*Wyższa Szkoła Zarządzania Marketingowego i Języków Obcych*) в Катовице, където е и декан.

Активно участва в научните събрания, организирани от Полската академия на науките (PAN) и Полската академия на знанията (PAU), където дълги години е председател на Комисията по славянознание (ПАН), заместник-председател на Средноевропейската комисия (ПАУ), а също така е член на Комитета по славянознание към ПАН. Участва също така и в две комисии към Международния комитет на славистите: Балканистичната и Библейската.

Много активен като учен и много добър като организатор, Й. Русек участва във всички полски и международни мероприятия, тематично свързани с неговите научни интереси. От 1963 г. той е редовен участник в международните конгреси на славистите, а през 1998 г. е главен организатор на XII Международен конгрес на славистите, който се състоя в Краков. По неговата инициатива се поставя началото на международните сесии по въпросите на Патерика (Виена, Краков и Ниймеген). Организатор е и на Първата международна конференция по славянска химнография. Й. Русек е редовен участник и в Колоквиума по старобългаристика в София, и в симпозиумите, посветени на Търновската книжовна школа във Велико Търново. Той успява да организира и много други конференции и научни срещи в Краков и е активен почти до края на жизнения си път, публикува и общува със своите колеги, включително до 2011 г.

За своя голям принос към развитието на полското образование и наука и

към славистиката Й. Русек е многократно награждаван в Полша и в България. Носител е на полските държавни отличия Златен кръст за заслуги, Кавалерски кръст на ордена за възраждане на Полша и медала на Комисията за национално образование.

В България два пъти получава Наградата на министъра на науката и висшето образование (1978, 1985), лауреат е на наградата „Евтимий Търновски“ (1977). Сред българските отличия е и орденът „Св. Кирил и Методий“ I степен. През 1997 г. е удостоен със званието *Doktor honoris causa* на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, а през 1999 г. – и на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

Й. Русек беше скромен и добър човек и такъв ще го запомним. Помагаше на своите ученици, приятели и колеги в много неща, не само с научни съвети, но често пъти също така и с житейски. Известен беше със своето гостоприемство и винаги посрещаше с широко сърце идващите в Краков гости. Неговият кабинет беше отворен за всички. Всеки гост можеше не само да изпие едно кафе или чай с Професора, но можеше и да разчита на топли думи и интересен разговор, всичко това в една специфична, уютна атмосфера, в компанията на гледащите от стената портрети на видните професори, безброй книги и фишове, на които той записваше своите мисли и издирените материали от ръкописи или речници: отделни думи, цели изречения... Отиде си тихо и скромно след кратко боледуване. Бог да го прости!

*Ванда Стемпняк-Минчева,
Ягелонски университет*